

Кувшинова Н. Немецкие лексические заимствования и их семантическая адаптация в русском языке XVII – XVIII вв.

Работа посвящена исследованию семантической адаптации немецкоязычных лексических заимствований в русском языке XVII–XVIII вв. В статье раскрыта сущность понимания лексических заимствований в лингвистике и рассмотрены основные принципы их классификации; описаны способы адаптации заимствованной лексики в языке-реципиенте; проанализировано состояние проблемы изучения немецких лексических заимствований в лингвистике, дана их характеристика в историко-хронологическом аспекте; установлены причины и пути проникновения немецких лексических заимствований в русский язык XVII – XVIII вв.; определён состав немецкой лексики исследуемого периода в системе русского языка; представлена её классификация по тематической принадлежности; проанализирована семантика немецких слов в языке-доноре и языке-реципиенте и описаны характерные особенности их семантического освоения в русском языке; раскрыт характер семантических отношений немецкоязычных заимствований в процессе их ассимиляции в языке-реципиенте.

Ключевые слова: немецкие лексические заимствования, язык-источник, язык-реципиент, семантическая адаптация, семантический объём, сужение значения, расширение значения.

Kuvshinova N. M. German Lexical Borrowings and their Semantic Adaptation in the Russian Language in the XVII – XVIII Centuries.

The work deals with the semantic adaptation of German lexical borrowing in Russian language of the XVII – XVIII centuries. The article elucidates theoretical questions about the nature of borrowings, the principles of the classification of borrowed words and the ways of adaptation of foreign language vocabulary. The condition of the problem of learning German lexical borrowings in linguistic Russian studies was analyzed; German lexical borrowing in historical and chronological context was characterized. We have given the complex historical and linguistic characteristics of the German lexical borrowings and have found the reasons and the ways of its penetration in Russian language of the XVII – XVIII centuries; have developed thematic classification of borrowed lexical units from German (XVII – XVIII cc); have described the features of semantic adaptation of German lexical borrowings in Russian language; have exposed the nature of semantic relations of the German borrowings in the process of its assimilation in the language-recipient; have analyzed the systematic links of German borrowings in lexical system of the Russian language, in particular, the phenomena of homonymy and synonymy.

Key words: German lexical borrowings, language-source, language-recipient, semantic adaptation, semantic amount, narrowing of meaning, extension of significance.

Олена Лужаниця
(Запоріжжя)

УДК : 811.111 : 81'282.2 (410.164)

СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ВЖИВАННЯ ДІАЛЕКТІВ У ДИГЛОСНІЙ ЛІНГВАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ АНГЛІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Проаналізовані соціальні умови перемикання/неперемикання кодів у диглосній лінгвальній ситуації північно-східної Англії наприкінці ХІХ – початку ХХ століть на матеріалі чотирьох художніх творів К. Куксон. Виявлені типи графонів, які релевантні для діалектного мовлення та використовуються в аналізованих текстах. Запропонована диференціація рекурентного типу графона на стандартний та нестандартний. З'ясовано, що мовленнєва поведінка діалектоносіїв детермінована такими соціальними факторами: гендер, вік, освіта, соціальний статус. Діалект використовують здебільшого чоловіки, що належать до нижчого прошарку суспільства, робітники, ті, що не мають освіти, з низьким рівнем доходу. Проте вживання діалектів у цьому аспекті не є стабільним, що унеможливує проведення прямої паралелі між соціальними чинниками та функціонуванням діалектів. Умовами перемикання кодів виступають переважно ситуативні, комунікативно-прагматичні та оцінні чинники, ніж соціальні.

Ключові слова: тайнсайдський англійський діалект, перемикання кодів, диглосія, соціальні фактори, графон.

Постановка проблеми. Діалектологія – наука молода, вона виникла набагато пізніше науки про літературну мову, та з певним запізненням відтворювала головні етапи свого розвитку. Пізніше, ніж загальна лінгвістика, вона подолала панування історико-порівняльного методу, пройшла період однобічного потягу до дескриптивної крайності фонетики, лексики та граматики (морфології, залишаючи осторонь синтаксис) окремих діалектних систем. Зараз ця проблематика є настільки актуальною, що наукова бібліографія в цій галузі в різних мовах сягає кількох тисяч. Коло наукових інтересів об'єднує як традиційні проблеми історичної лінгвістики, лінгвогеографії, лексикографії, фонетики та граматики, так і питання соціолінгвістики, етнолінгвістики, семасіології, когнітивної, комунікативної лінгвістики тощо. У сучасних дослідницьких проєктах надзвичайно перспективними є праці на стику декількох наукових парадигм, зокрема тих, у яких виявляються тенденції сучасних умов розвитку й особливостей функціонування діалектів, їх трансформаційних ознак на різних етапах генезису лінгвальних (мовних) ситуацій, виявлення факторів, які детермінують мовну/мовленнєву поведінку в умовах білінгвізму/диглосії і на окремих синхронних зрізах, і в діахронії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальних чинників, які детермінують мовленнєву та мовну поведінку, плідно вивчається з кінця ХХ століття, що, поза сумнівом, вказує на її актуальність у наш час [1; 2; 4, с. 7; 5, с. 36–42; 6, с. 97; 7, с. 11–17; 12, с. 1–26; 13, с. 37–63; 14, с. 9–39]. Однак слід визнати, що в науці про мову відсутня чітка їх класифікація. Також не визначена ієрархія структурних відношень екстралінгвістичних змінних, які впливають на специфіку протікання процесу комунікації. Крім того, особливості мовленнєвої діалектної поведінки дотепер залишаються мало вивченими, англійські діалекти не є виключенням. Новим, що потребує методологічного осмислення, є також аналіз соціолінгвістичних умов використання нелітературного мовлення, до якого належить і діалект, на матеріалі автентичних текстових масивів, художніх, публіцистичних творів тощо. Теоретичного та типологічного освітлення вимагає також операційна одиниця дослідження цього рівня – графон.

Звідси й випливає *актуальність* пропонованої роботи, *мета* якої – вивчення соціальних чинників, що впливають на мовленнєву поведінку діалектоносіїв в умовах диглосії наприкінці ХІХ – початку ХХ століть, які створюють або не створюють умови для перемикання кодів: літературна мова – тайнсайдський англійський діалект на матеріалі 4 художніх творів К. Куксон «Не розрізняючи кольори» [8], «Кеті Мулхоланд» [9], «Ганчіркова німфа» [10], «Безкрилий птах» [11].

Мета передбачає виконання таких *завдань*: виявити типи графонів, що релевантні для діалектного мовлення, та виділити ті, які використовуються в аналізованих текстах; описати соціальні чинники, що детермінують мовленнєву поведінку діалектоносіїв кінця ХХ – початку ХХ століть; з'ясувати основні умови перемикання кодів у мовленні персонажів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мова в будь-якому суспільстві є засобом накопичення, зберігання й передачі знань, тому соціологічні, економічні та культурні зміни не можуть не відбиватися в мові. Водночас, мова є дзеркалом суспільства і його носіїв, вона відображає не лише мовні особливості певного прошарку суспільства, але й характеризує лінгвальну (мовну) ситуацію, в якій знаходяться мовці, сферу спілкування, а також їх самих. Ситуація спілкування та її учасники впливають і на вибір тієї чи іншої мовної/мовленнєвої поведінки в умовах диглосії або білінгвізму, що веде до перемикання кодів (оскільки останній чинник не є предметом цього дослідження, то далі він не розглядається). Серед соціальних факторів, що детермінують мовну/мовленнєву поведінку, традиційно виокремлюють гендер, вік, дохід, освіту, соціальний статус. Ці критерії є універсальними соціолінгвістичними чинниками, що впливають на форму та процес протікання комунікації.

У тексті особливості комунікації актуалізуються таким стилістичним прийомом, як графон. Він буває різних типів, у даному дослідженні вивчається той, що відображає відхилення від орфографічної норми та передає індивідуальний / діалектний / розмовний чи інший варіант мовлення. У тексті він графічно фіксує соціально зумовлені вимовні особливості персонажів та буває: кількісним (*saaaу, haas*) і якісним (*that – dat, pretty – pwetty, what – wot*), а також оказіональним, тим, що має непостійний характер, або рекурентним, чи таким, якому властивий постійний характер [3, с. 19]. На нашу думку, при вивченні діалектного або будь-якого іншого нестандартного мовлення необхідне диференціювання рекурентних графонів за нормативною

ознакою на стандартизовані (ті, що графічно відтворюють особливості більш-менш усталених і загальноновживаних розмовних відмінностей від літературної мови) та нестандартизовані (які передають територіально-соціальну ідентифікацію персонажів та є відображенням позалітературних форм мовлення: діалектів, сленгу тощо).

Аналіз творів, місцем дії яких є Тайнсайд, показав, що в них використовуються якісні типи графонів, що фіксують як особливості вимови, так і граматику діалектів, розповсюджених на цій території (нортумберійський та тайнсайдський діалекти), наприклад *divven't* замість *don't* [10, с. 32], *know thyself, woman* [11, с. 132], *we does like* [11, с. 83], а також *hinny (honney)* [9, с. 32], *afore (before)* [10, с. 33], *naw (no)* [10, с. 32], *nowt (no)* [9, с. 29], *me da (my dad)* [9, с. 29], *pennorth (penny worth), 'ha'p'orth (half penny worth)* [10, с. 17]. Оказіональні типи графонів у досліджуваних творах зустрічаються рідко (тільки 4 приклади – '*pennorth*', '*ha'p'orth*' [10, с. 26], *hanythin' helse (anything else)* [11, с. 21]). Дуже вживаними є рекурентні графони рекурентні стандартизовані графони – *cause / 'cos (because)* [9, с. 73], *an' (and)* [11, с. 39], *gonna (going to)* [11, с. 12], *an' all (and all)* [11, с. 85; 9, с. 72, 88], *'tis (it is)* [11, с. 12], а також рекурентні нестандартизовані графони, а саме: графон 'in' з апостофом (для передачі відсутності назалізації при вимові – ing-форм), наприклад: *talkin'* [10, с. 131], *comin', goin'* [9, с. 26–27], *maikin'* [9, с. 32], *laughin'* [9, с. 34]; графон *ye* (для передачі you), графон *me* (для передачі my).

Використання цих графонів обумовлено наступними соціальними факторами: гендер, вік, освіта, соціальний статус. Зупинимося на їхньому аналізі детальніше.

Вік, на думку науковців, є одним із найбільш очевидних чинників, що детермінує мовну поведінку тих, що говорять. Зокрема, вважається аксіомою, що мова молодого покоління більш наближена до літературної, мовний репертуар середнього покоління характеризується використанням як літературних, так і діалектних елементів, а старше покоління вживає діалект. Різницею у результатах спостережень є лише віковий кордон, що розділяє людей з традиційною діалектною мовою і новою – літературною, і зумовлюються особливістю розвитку кожного конкретного регіону.

Наше дослідження, з одного боку, підтверджує це положення. Зокрема, аналіз текстових масивів демонструє стабільне вживання діалекту старшим поколінням. Прикладом є мовний репертуар Уїльяма Мулхоланда у творі «Кеті Мулхоланд», який насичений діалектними лексемами: *aye* [9, с. 40], *hinny* [9, с. 32], *afore* [9, с. 33], *me bairn* [9, с. 39], *bide* [9, с. 38] і так далі. Актуалізуючи діалектну приналежність цього персонажа, автор також постійно використовує графон 'in' (для передачі відсутності назалізації при вимові – ing-форм), наприклад: *comin' back, goin'* [9, с. 28], *workin'* [9, с. 37].

З іншого боку, вивчення мовної поведінки представників середнього й молодшого покоління свідчить про те, що викладене вище твердження не є аксіоматичним. Так, при дослідженні мови середнього покоління був виявлений високий відсоток персонажів, мовний репертуар яких є набором генетично неоднорідних елементів літературної мови й діалекту. Ілюстрацією цієї думки є уривок діалогу Кеті і її матері з роману «Кеті Мулхоланд» [9, с. 61], де Кетрін поряд із діалектною лексикою *lass* вживає літературне слово *child*, а не діалектне *bairn* (зауважимо, що ця тенденція простежується впродовж усього твору): *What is it, lass? Nothing, Ma. But, child, you've been like this on your last few days off.*

Водночас представники середнього покоління віддають перевагу літературній мові (наприклад, Еліс і Агнес Конвей «Безкрилий птах», Кеван і Бريدжит Маккуїнс «Не розрізняючи кольори» та ін.) і, навпаки, використовують лише діалект, наприклад, сім'я Фелтанів із твору «Безкрилий птах».

Мова представників молодшого віку також не однакова. Так, Кеті Мулхоланд (14 років) з однойменного твору вживає як діалектні елементи, так і слова з літературної мови (вибір варіанту ситуативне зумовлений), проте семирічна Мілі Форестер («Ганчіркова німфа») дотримується літературного узусу [11]. Діалектною за своїми характеристиками є мова дванадцятирічного Теда й Боба з твору «Не розрізняючи кольори» [8], а також Бобі (6 років) і Мері Енн (4 роки) з твору «Безкрилий птах». Проілюструємо це уривком з діалогу з Агнес Конвей, що відбувається в кондитерському магазині [10, с. 32]:

Oh, hello Bobbie. Hello, Mary Ann. What is it tonight? Tiger nuts?

*Naw! We've both got pennies.
You have? Your mother gave you them?
Naw! The lodger ... we got a lodger.
Oh. Well then, what is it to be?
Divven't know yet.
You want to look around?
Aye. Coconut ice are tuppence, aren't they?*

Yes, and I don't think you would enjoy spending all your money on a coconut ice slice. But there are the coconut chips. You could have a pennorth of those.

*Ha'p'orth
Very well then, a ha'p'orth it is.*

Відзначимо також, два okazіональних діалектних вкраплення в мові Агнес Конвей – *pennorth* і *ha'p'orth*, які в цьому уривку виконують емоційно-оцінну функцію, актуалізують іронічний настрій героїні по відношенню до дітей, бо останні поводять себе надмірно поважно та імітують поведінку дорослих.

Високий зв'язок між вживанням, або не вживанням діалекту спостерігається і при дослідженні *гендерних показників*. Не зважаючи на те, що праці останніх років заперечують існування гендерних мов (стилів), у сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що жіночому дискурсу властиві певні особливості, не характерні для чоловічої мовної поведінки. Так, жінки найбільш коректні у виборі форми мовної комунікації, вони уникають маркованих елементів і діалекту, усвідомлюючи пряму залежність між мовними звичками й соціальним успіхом. Чоловіки в цьому сенсі, з одного боку, толерантніші, з іншого, навпаки – цілеспрямовано вживають діалект, оскільки в цьому криється прихований престиж.

При аналізі текстових масивів виявлено, що жінки дійсно тяжіють до вживання літературної мови. Цим пояснюється мовний репертуар Кетрін Мулхоланд, який, як уже наголошувалося (див. приклад з *'lass'* і *'child'* [9, с. 61]), характеризується як наявністю літературних елементів, так і елементів діалекту, наприклад: *keepin'* [9, с. 27], *daft* [9, с. 39], *me pay* [9, с. 30], *baccu* [9, с. 37]. Автор також використовує графон *'in'* для актуалізації діалектного акценту цього персонажа: *comin'*, *somethin'*, *playin'* і так далі. Якщо порівнювати інші твори, то в них спостерігається схожа тенденція, наприклад, Еліс Конвей («Безкрилий птах») дотримується літературної мови, тоді як у мовному репертуарі її чоловіка Артура Конвея знаходимо ряд діалектних вкраплень (*bairn*, *aye* [10, с. 13], *gobble* [10, с. 37]).

Аналіз інших творів демонструє, що чоловіки загалом є носіями різкішого акценту, що актуалізується графонами морфеми *'ing'*, наприклад: *how are you keepin'?* [9, с. 27], *groin'* [9, с. 32], *somethin' troublin'* [9, с. 63] і так далі. Вони також вживають діалектних слів більше, ніж жінки-діалектоносії, наприклад: *afore* [9, с. 33], *me pay* [9, с. 30], *me mouth* [9, с. 74], *daft* [9, с. 39], *goin'* [8, с. 11], *hammerin'* [8, с. 162], *cryin' bout* [11, с. 76], *soakin'* [9, с. 63], *boilin'* [11, с. 15], *three bob's worth* [11, с. 15] і так далі.

Проте існують і виключення. Так, у творі «Не розрізняючи кольори» (Colour Blind) один з головних героїв Кеван (чоловік середніх років, представник нижчого прошарку суспільства, без освіти, але грамотний, читає багато книг) упродовж усього твору віддає перевагу літературній англійській (за винятком декількох діалектних елементів: *aye*, *hinny*, *lass*). Його дружина – Кеті – використовує лише діалект. Проілюструємо цю думку уривком одного з діалогів між ними [8, с. 161]:

Кеті: *Go ye down now and put yer spoke in and she'll do it. 'She's got to do it. And why not for, I ask you? To let her brother sleep in her house a few nights. If it was her fancy man there wouldn't be two ways about it.' ... But if he says he's sleeping out, for there's no place to sleep five of us in these two rooms, then he'll likely stand a chance of getting his full seventeen shillings. Don't you see?*

Кеван: *Aye, I see.' ... 'And he's not sleeping here! He can get a bed anywhere around for five bob or so a week.'*

У міру того, як розвивається сварка, мова Кевана і Кеті стає експресивнішою, однак Кеван не переходить на нижчий варіант (діалект). Емоційність його мови передається автором okazіональним графоном *'in'* і вкрапленнями з розмовної мови (*bloke*, *hammerin'*) [8, с. 162]:

Кеван: *If she had ten empty room, he's not going there.*

Кеті: *An' who the hell are you to say he's not goin' there?*

Кеван: *I'm the same bloke who used to give you a hammerin'. It's a long time since you had one, but you're asking for it now.*

Кеті: *Go on, ye little bantam, ye try it on.*

Кеван: *Oh, away, to hell!' Don't tempt me ... only listen to this! We've heard the last of Matt goin' to Bridget's – do you hear that?*

Кеті: *You .. you sod! I'll get even with you. Ye won't lift as finger to help yer own kith and kin, but I'll get even with ye – by God, I'll get even with ye before many hours have passed over yer head.*

Представники сім'ї Фелтанів («Безкрилий птах») також використовують діалект, причому Беті Фелтан, мати сімейства, вживає найбільш марковані діалектні одиниці разом з іншою ненормативною лексикою. Приведемо уривок з її розмови зі своїми синами – Віллі, Майком і Артуром, а також Агнес Конвей [10, с. 144 – 146]:

Which bloody fool among you brought her in?

Listen, Ma. Listen. She's a classy piece, Ma, and she's come with some strange news. She says wor Robbie's in hospital.

And you swallowed that? Then you are a sillier bugger that I thought you were, Mike.

Look, Ma, silly bugger or not, I can tell a piece when I see her, or smell her, and this one isn't wor Robbie's type, nor none of wor types. But just afore she passed out she said something about her sister and wor Robbie.

But his boat isn't in yet; he's not due for days.

She says he's in hospital.

Далі, коли дівчина приходить до тям, ніхто з Фелтанів не переходить на літературну мову:

I'm ... I'm sorry. I must have fainted.

Aye, well, if you didn't you made a good stab at it. What's your name?

I'm Miss Agnes Conway.

Aye, you are Miss Agnes Conway. And where're you from?

I live in Spring Street. We ... we have the tobacconist's and confectioner's shop there.

Aye, there's a confectioner's an' baccy shop in that street. Been there for years. Aye, an' the name is Conway. But what the hell is she doing here?

Well, you'd better ask her, Ma, hadn't you? As she says, she knows wor Robbie.

Or her sister does.

Well, lass, come on, tell us what you're doin' here and how it's come about.

Your son has been seeing my sister clandestinely.

What?

She means on the quiet, Ma.

I know what she means, bugger. Go on. Go on.

Залежність використання варіантів від певного *соціального прошарку* ілюструють роботи багатьох досліджень, у яких наголошується, що чим вище людина знаходиться на соціальній сходинці, тим більше її мова наближена до еталону, тобто до літературної мови. Це, по суті, є соціолінгвістичною аксіомою.

Аналіз текстових масивів, з одного боку, підтверджує цю тенденцію, оскільки всі представники нижчого прошарку суспільства в певною мірою використовують у своїй вимові діалектні одиниці. З іншого боку, в досліджуваних творах було виявлено вживання окремих діалектних одиниць особами, які належать до вищої градації середнього прошарку суспільства. Це характеризується в лінгвістичній літературі як вкраплення одиниць одного варіанту (тут діалекту) в інший (літературну мову).

Зокрема, Джордж Росір, персонаж «Кеті Мулхоланд», кажучи про стан справ на шахті, виголошує такі слова [9, с. 16]: *Why should I pay out cash, even if I had it to, on helping to keep the water down in other buggers' mines when they never show their nebs outside of London, at least not in this direction. I'm about the only bloody fool in this country squatting on my mine shaft, up to my chin in debt, worry and danger. Yes, an' I say dander, for that mob down there are half maniacs.*

Вживання діалектного слова *neb* у значенні 'ніс' є okazіональним і зумовлене підвищеною емоційністю вислову, яка також актуалізується стандартним графоном *an'* для передачі сполучника і (and) і використанням розмовної лексики, вульгаризмів: *bugger*, *Bloody fool*, *mob*. Далі у творі герой неодноразово змішує варіанти в емоційному стані, наприклад: *A hell of a pickle ... me boy ... brat ... put the kobosh on everythin* [9, с. 81].

Подібні діалектні вкраплення наявні і в представників нижчої градації середнього класу. Прикладом може слугувати мовний репертуар наглядача в шахті містера Бантінгу («Кеті Мулхоланд»). Прочитуємо декілька його висловів: *Bide your time* [9, с. 38] ... *I wonder if you could consider me marrying your daughter* [9, с. 84].

Діалектні вкраплення в мові представників середніх прошарків суспільства можуть також мати й рекурентний характер. Наведемо також слова констебля Фенвика з твору «Ганчіркова німфа» [11, с. 55]: *He was mortallious last night, so I bet hardly any of theses bairns will be able to move this mornin'*. Тут використання лексеми *mortallious* в значенні «смертельно п'яний» і *bairn* – «дитя» пов'язане з діалектним походженням героя та спричинене не стільки соціальними, скільки мовними чинниками.

Досліджуючи вплив соціальних чинників на вибір коду, лінгвісти часто проводять паралель між *рівнем освіти* та мірою вживання тих або інших мовних засобів. Результати аналізу текстових масивів підтверджують наявність кореляції між рівнем освіти і використанням діалектних одиниць. Це твердження ілюструє вже цитований раніше уривок діалогу між Кеваном і Кеті, в якому більш освічений персонаж Кеван вживає літературну мову, тоді як його дружина – дотримується діалекту. Аналіз інших творів ілюструє подібну тенденцію.

Прямий зв'язок між вибором варіанту й рівнем освіти простежується і в тому, як деякі з діалектоносіїв, у міру підвищення рівня своєї освіти, переходять на вживання літературної мови. Так, зокрема, мовний репертуар головної героїні роману «Кеті Мулхоланд» у період дитинства насичений і літературними, і діалектними елементами, серед останніх виділимо: *me* [9, с. 30], *aye* [9, с. 40], *morrow* [9, с. 86], *afore* [9, с. 33], *nowt* [9, с. 29], *daft* [9, с. 39], *scullery-maid* [9, с. 40]. Автор також використовує графон 'in' для актуалізації її акценту, наприклад: *nothin'* [9, с. 61], *comin'* [9, с. 28], *goin'* [9, с. 27]. Подальший аналіз показує, що з дорослішанням, підвищенням рівня освіти й соціального статусу Кеті більше не послуговується діалектом.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Діалект як особлива форма існування англійської мови був широко розповсюджений у повсякденному спілкуванні наприкінці XIX – початку XX століття в Англії. Його вживання було ознакою низького походження та відсутності освіти. Стосовно гендерної диференціації вважалося, що діалект частіше використовують чоловіки. Також існував стереотип щодо того, що діалект властивий мовленню представників старшого покоління, а не молодшого. Як показало дослідження, мовленнєва поведінка діалектоносіїв дійсно детермінована такими соціальними факторами: гендер, вік, освіта, соціальний статус. Діалект використовують здебільшого чоловіки, які належать до нижчого прошарку суспільства, робітники, ті, що не мають освіти, з низьким рівнем доходу. Але отримані дані не є аксіоматичними. Більш вагомим фактором, що детермінує мовленнєву поведінку, є ситуативний, який включає особливості процесу комунікації, її учасників та соціальні ролі, які вони виконують; важливим також є місце, в якому протікає інтеракція, ставлення співрозмовників до самої розмови та до учасників комунікації та інші *комунікативно-прагматичні та оцінні чинники інтеракції*. Тому подальшим, перспективним вважається дослідження впливу саме цих залежностей на мовну поведінку діалектоносіїв, на умови перемикання/неперемикання кодів у цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврорин В.А. Проблема изучения функциональной стороны языка / В.А. Аврорин. – Л. : Наука, 1975. – 284 с.
2. Дешериев Ю.А. Социальная лингвистика. К основам общей теории / Ю.А. Дешериев. – М. : Наука, 1977. – 382 с.
3. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко ; [2-е изд., перераб.]. – М. : Просвещение. – 1988. – 192 с.
4. Медведев Г. И. Региональные и социальные особенности звучащей диалектной речи / Г. И. Медведев // Исследование звучащей речи : материалы II научн. конф. (Минск, 15-19 июня 1998 г.). – Минск : Изд-во Минского гос. лингвистического ун-та, 1998. – С. 7–8.
5. Петренко О.Д. Мова чоловіків та жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження / О.Д. Петренко, Е.Ш. Ісаєв, Д.О. Петренко // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 36–42.

6. Семенюк Н.Н. Социальный аспект языка в историческом рассмотрении / Н.Н. Семенюк // Теория языка – Англистика – Кельтология. – М. : Наука, 1976. – С. 97–101.
7. Шумарова Н.П. Мовна компетенція киян: соціолінгвістичний аспект / Н.П. Шумарова // Мовознавство. – 1992. – № 4. – С. 11–17.
8. Cookson C. Colour Blind / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1981. – 254 p.
9. Cookson C. Katie Mulholland / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1978. – 496 p.
10. Cookson C. The Wingless Bird / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1991. – 508 p.
11. Cookson C. The Rag Nymph / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1991. – 427 p.
12. Freed A.F. Women, Men, and Type of Talk: What Makes the Difference? / A.F. Freed, A.Greenwood // Language in Society. – 1996. – Vol. 25. – № 1. – P. 1–26.
13. Guy G.R. Language and Social Class / G.R. Guy // Linguistics: The Cambridge Survey : in 6 vols. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – Vol. IV: Language: The Socio-Cultural Context. – P. 37–63.
14. Halliday M.A.K. The Users and Users of Language / M.A.K. Halliday, A.McIntosh, P.Stevens // Varieties of Present-Day English. – N.Y. : The Macmillan Company, 1973. – P. 9–39.

Лужаница Е. Социальные условия использования диалектов в диглосной лингвальной ситуации северо-востока Англии конца XIX – начала XX столетий.

В статье проанализированы социальные условия переключения/непереключения кодов в диглосной лингвальной ситуации северо-восточной Англии в конце XIX – начале XX веков на материале 4 художественных произведений К. Куксон. Выявлены типы графонов, релевантные для диалектной речи и те, которые используются в анализируемых текстах. Предложена дифференциация рекуррентного типа графона на стандартный и нестандартный. Выяснено, что речевое поведение диалектоносителей детерминировано такими социальными факторами: гендер, возраст, образование, социальный статус. Диалект используют по большей части мужчины, которые принадлежат к низшей прослойке общества, рабочие, те, которые не имеют образования, с низким уровнем дохода. Однако употребление диалектов в этом аспекте не является стабильным, что делает невозможным проведение прямой параллели между социальными факторами и функционированием диалектов. В качестве условий переключения кодов выступают преимущественно ситуативные, коммуникативно - прагматические и оценочные факторы, чем социальные.

Ключевые слова: тайнсайдський англійський діалект, переключення кодів, диглоссія, соціальні фактори, графон.

Luzhanytsia O. Social Conditions of Dialect Usage in a Diglossian Language Situation on the North-East of England in the Late XIX – Beginning XX Centuries.

The article deals with social conditions of switching or not switching the codes in a diglossian language situation on the north-east of England in the late XIX –beginning XX centuries on a material of four novels of C. Cookson. Types of ghraphones relevant for dialect speech and analyzed texts are revealed. Differentiation of the recurrent type of graphone on standard and non-standard is offered. It is confirmed that the speech behavior of dialect speakers is determined by such social factors: gender, age, education, social status. The dialect is used generally by men who belong to lowersocial, mainly working class, with low level of education and income. However, the usage of dialects in this aspect isn't stable, thus, it is impossible to draw a direct parallel between social factors and functioning of dialects. The conditions of switching or not switching the of the codes are more situational, communicatively – pragmatical and valiative, than social.

Ірина Матіяш
(Івано-Франківськ)

УДК 811.111'374

ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРНІ МОДУЛЯЦІЇ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМИ «FREEDOM» У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Здійснена спроба змодельовати британську мовну картину світу XVIII – XIX ст., застосовуючи лінгвокультурологічні та етнолінгвістичні розвідки, також розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікації семантичної структури